

Діалектизми у художніх творах дозволяють не тільки назвати специфічні реалії певної місцевості, але й типізувати та індивідуалізувати мову персонажів (напр., у «Тінях забутих предків» М. Коцюбинського, новелах В. Стефаника та ін.). Тому діалекти завжди були, є і, очевидно, ще дуже довго будуть джерелом збагачення літературної мови. Згадаймо недавно освоєні українською літературною мовою слова трепета, нелинь.

Отже, треба пам'ятати, що місцева говірка – не спотворення загальнонародної мови, це запасний відділ великої скарбниці нашого лексичного фонду.

Виховувати уважних і чуйних спостерігачів – любителів і цінителів рідного слова – одне з найблагородніших завдань учителя-словесника. І воно ніскільки не суперечить іншому – підвищенню мовної культури.

Займатись такими спостереженнями можна як на уроках, так і в позакласній роботі з мови. Орієнтирами у цьому нам можуть слугувати думки видатних діячів нашої науки і культури, в тому числі й Володимира Гнатюка.

Література:

Бабич Н. Д. Історія української літературної мови: практикум / Н. Д. Бабич. – Львів : Вид-во ЛДУ «Вища школа», 1983. – 244 с. (Вступ – с. 4 – 8).

В справі нашої правописи // Наша школа, 1909. – Р. III. – Кн. 1. – С. 1 – 4.

Гнатюк В. Чи можливе тепер у нас уодностайнене літературної мови й правописи? / В. Гнатюк // Наша школа, 1909. – Р. III. – Кн. 2 – 3. – С. 61 – 65.

Сімович В. Граматика української мови: / В. Сімович. – Вид. 2-е. – Київ – Лейпціг: Українська накладня, 1919 р. – 584 с. (Увід – с. 9 – 24).

Сімович В. Декілька слів про науку граматики в наших середніх школах / В. Сімович // Наша школа. – Р. III. – Кн. I. – С. 5 – 9; Кн. II. – С. 20 – 34.

В.Я. Мельничайко, М.Й. Крыськив. Голос В. Гнатюка в дискуссии о литературном языке в начале XX столетия.

В статье говорится о вопросе, который издавна волновал передовых представителей украинской литературы, культуры и науки – необходимость нормирования литературного языка и унификация («уодностайнене») правописания. В дискуссии по этой проблеме, которая разгорелась на рубеже XIX – XX веков, принял участие и В. Гнатюк. Высказанные им мысли остаются актуальными и в наше время. В том числе и в сфере образования.

Ключевые слова: *литературный язык, украинская литература, литературное правописание, В. Гнатюк.*

УДК 811. 161. 2'372-112

Г. Д. Панчук, к. філол. н., доц. (Тернопіль)

Питання мови у листуванні Володимира Гнатюка й Михайла Грушевського

Стаття присвячена аналізу приватного листування В. Гнатюка та М. Грушевського. Попри різні особисті чи суспільні питання (оцінки творів художньої літератури, стосунки з редакторами та видавцями тощо) на сторінках листів, увагу привертає обстоювання В. Гнатюком питання функціонування рідної мови.

Ключові слова: *епістолярій, епістолярний стиль, літературна мова, стилістика, фольклорист.*

This article analyzes the private correspondence Gnatyuk V. and M. Hrushevsky. Despite various personal or social issues (assessment of fiction, relationships with editors and publishers, etc.) on the pages of letters, draws attention to defending V. Gnatyuk the functioning of the native language.

Keywords: *correspondence, epistolary style, literary language, style, folklorist.*

Постановка наукової проблеми: У мовознавстві відомі два типи листів. Ділове спілкування послуговується терміном «службове листування». Йдеться про найпоширеніший вид документації, за допомогою якого відбувається обмін інформацією. За кількістю адресатів розрізняють листи звичайні, циркулярні, колективні. Функціональні ознаки службових листів полягають у тому, що є листи, які вимагають відповіді і які не вимагають її. За характером інформації такі листи поділяють на різні групи: супровідні, листи запрошення, листи повідомлення, гарантійні листи, листи-відповіді і под. (Савчин

2004: 268 – 269). За Літературознавчим словником-довідником епістолографія – це *листування приватного характеру*. Розвиткові української епістолографічної традиції сприяли листи українських культурних діячів XIX ст., зокрема письменницькі листи, які відображають естетичні уподобання, індивідуальні риси адресанта та ставлення до адресата [Літ. словник 1997: 243].

Українська епістолярна спадщина багата й різноманітна: умови бездержавності народу часто змушували письменників, громадських діячів, політиків висловлювати свої думки у листуванні з найближчими людьми.

Листи відомих письменників, громадсько-культурних діячів, учених мають велику історико-пізнавальну й художню цінність. В.Винниченко, Є.Чикаленко, І.Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В.Стус, В.Симоненко та інші у своїх листах постають з одного боку як люди з багатим внутрішнім світом, своїми радощами і болями, а з іншого як безпосередні творці української мови зокрема, за долю якої вони кожний у свій час уболівали. Наприклад, з-посеред іншої епістолярної спадщини великою цінністю є листування між В. Винниченком та Є. Чикаленком. Оскільки обидва були в центрі доленосних для української нації подій, зазнали емігрантської долі, то їх кореспонденція є вражаючими людськими документами, у яких відображено важливі події цілої епохи і в історії України.

Таким чином, підвищений інтерес з питань дослідження історико-пізнавальної, художньої та лінгвістичної цінності епістолярію загалом зумовлює актуальність обраної теми.

Мета полягає у дослідженні різновидів питань мови, які Володимир Гнатюк ставить на сторінках своїх листів до М.Грушевського. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: тезово показати стан дослідження листів письменників чи громадських діячів, системно подати мовні проблеми, які свого часу хвилювали Володимира Гнатюка.

Серед праць, присвячених вивченню письменницького епістолярію, варто згадати дослідження О. Братаніч «Фактор адресованості в епістолярному дискурсі» [1], Л. Вашків «Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі» [2], В. Гладкий «Листи письменників» [3], М. Коцюбинська «Зафіксоване й нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість» [4], Г. Мазоха «Український письменницький епістолярій другої половини XX століття: жанрово-стильові модифікації» [7] тощо.

Значним за обсягом і змістом є листування між визначним українським етнографом і фольклористом кінця XIX – початку XX століття В. Гнатюком та видатним істориком і політичним діячем М. Грушевським. Їхні листи відповідають всім ознакам епістолярного стилю, а саме: збережена відповідна композиція (початок, що містить шанобливе звернення, головна частина, у якій розкривається зміст листа, та кінцівка, часом є постскриптом). У листах часто спостерігається поєднання елементів художнього, публіцистичного та розмовного стилів.

Листування між М. Грушевським і В. Гнатюком є важливим джерелом дослідження складних соціально – політичних умов тогочасної України, яке дозволяє об'єктивно і неупереджено визначити їхню роль у науковій діяльності і громадсько - політичному житті. Хронологічно листи охоплюють період з серпня 1895 року до літа 1913 року.

У передмові до виданих листів кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу пам'яток духовної культури Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Руденко Н. В. зазначає, що наслідком багаторічної наукової діяльності В. Гнатюка стала велика кількість змістовних праць, які стосувались етнографічного і фольклорного дослідження Угорської Русі, українців – русинів Пряшівщини, Руського Керестура, Мармарощини, українських переселенців до Америки. Особливо багато праць вченого присвячувалося дослідженням духовної культури: колядкам і щедрівкам, гаївкам, коломийкам, легендам, історичному фольклору (наприклад, оповіданням про опришків), демонології, байкам, весільним обрядам та звичаям, поховальним ритуалам, проблемам мовознавства. [Листування 2006] Там же вона зазначає, що відповідні листи

зберігаються у Центральному державному історичному архіві у місті Києві, фонд 1235, оп.1, спр. 419.

Аналіз листів В. Гнатюка до М. Грушевського протягом 1895 – 1910 рр. показав постійне вболівання автора за долю рідної мови. Так у листі від 22 серпня 1895 року Володимир Гнатюк пише про мадяризацію Угорської Русі: «Загальне вражіння, яке виніс я з Угорщини – дуже сумне, прикре, а думка моя про Угорщину така: Если наші Галичани не будуть нічого для тамошніх Русинів робити, якто дотепер було, то за яке століття а може й скоріше мадяризм зальє Угорську Русь, не лишить ся по ній і сліду, де була. Вже тепер єсть много сіл, що давніше були чисто руські, змадяризовані так, що лиш найстарші мужики уміють «отче наш» по руськи, а більше нічого, молодші усе і тим похвалитись не можуть».

Інший уривок листа свідчить про те, що відомий фольклорист, етнограф де міг, збирав усну народну творчість. Пише, що багато не зібрали, але те, що є, дуже цікаве. На час написання листа було майже 30 казок, трохи пісень (коломишок), дещо з весільних обрядів і терміни рільничих знарядь, обстановки хати і т.д. Під час експедиції почуто три говори: «зараз за границею говорять *nin, viz, stil*; трохи низше *nīn, vīz, stīl (dovge ī)*, а ще низше – вже аж до Тиси – *nun, vuz, stul*». У листі від 12 вересня 1897 року В.Гнатюк зауважує, що записував насамперед казки, але й трохи пісень. Матеріал, зазначає адресант, дуже цікавий не лише з огляду на зміст, але і на мову. В. Гнатюк подивований, що існує такий діалект український, який він почув. Кажє, що діалект настільки відрізняється від української мови, що сам адресант мусив навчитися ним говорити з тамтешніми людьми, бо коли говорив по-галицьки, то його зовсім не розуміли або ледве розуміли. Справа в тому, писав В. Гнатюк, що місцева мова є дуже пословачена. Знайшовши по поверненні з Угорщини в одному селі Стрийського повіту книжку, написану 1744 року, В. Гнатюк частково аналізує її мову: «Язык єсть народний, але похоже автор був духовником, як з многих місць можна переконатись, тому й цілий слог і поодинокі форми старав ся писати по церковному, хоть се єму не всюди вдавало ся. Що автор був гірняк і то або з сеї сторони в горах Стрийських, або що імовірнійше в притикаючих угорських, на се суть доказом поодинокі слова і форми, які і тепер там уживають ся, а деінде ні». І далі: «О правописи і інтерпункції автор здаєсь не має великого понятя (властиво переписувач) – правописи не змінив, але інтерпункцію мусів си» В. Гнатюка хвилює доля цієї книжки як ексклюзиву і у листі до шановного пана доктора пише, щоб він (М. Грушевський) повідомив, що має з тим зробити, бо залишати таку книжку неперевиданою було б шкода. У листі від 11 листопада цього ж року В. Гнатюк пише про потребу видати казки, щоб таким способом спростувати інформацію про те, що на Закарпатті українці говорять церковною мовою або якоюсь мішаниною мов. Збір фольклорного матеріалу поглинає його цілком, і вже у листі від 23 березня 1899 року етнограф пише про те, що в різних околицях збирав по кілька казок і в кожній околиці є інший діалект (властиво говір або навіть підговір). В. Гнатюк особливо цікавився взаємовпливами мов і у березневому листі за 1903 рік пише, що хоче виїхати в села, де «русини» живуть поруч з угорцями і румунами, щоб зрозуміти вплив мов цих сусідів на нашу мову.

Лист 29 липня 1899 року сповіщає про те, що у газетах пишуть про заборону читати реферати українською мовою на археологічному з'їзді, а саме вступні статті про це були в «Ділі» та «Руслані». І вже через місяць сповіщає М. Грушевського, що в разі заборони рідної мови, збирається з однодумцями вислати до Комітету лист з заявою, що не будуть брати участі у з'їзді. Остаточної вказівки ще не було, і Володимир Гнатюк пише, що таки варто поїхати до Києва й на місці з'ясувати, що робити. Цікавим є лист від 9 серпня 1905 року, у якому зазначено, що він отримав акт польською мовою і повернув його до суду, аби переклали українською, але там на його бажання не зважили. Цікавився В.Гнатюк і стилістикою мови. Аналізуючи титульну сторінку до Матеріалів української етнології українською та німецькою мовами, фольклорист у квітні 1910 року дослівно пише таке: «Титул II стилістично негарний... і непрактикований на жаднім німецьким виданю в такому положеню. Він виглядає на телеграфічний, а не літературний стиль». Як бачимо, за листами

можна дати характеристику внутрішнього світу Володимира Гнатюка, питань, які його турбували і потребували нагального вирішення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження: оскільки епістолярій не раз привертав увагу дослідників через можливість глибше пізнати національну історію, історію національної мови, то, як бачимо, листування Володимира Гнатюка і Михайла Грушевського дає для цього благодатний матеріал. Епістолярій В. Гнатюка та М. Грушевського у подальшому можна досліджувати щодо інформації про роботу НТШ, організацію народознавчих видань, ставлення до багатьох тодішніх письменників чи громадських діячів. Листування двох непересічних особистостей зайвий раз доводить про вболівання обох за відродження української культури. І В. Гнатюк, і М. Грушевський залишили певну епістолярну спадщину, значну частину яких вже уведено до наукового обігу, яка і в майбутньому привертатиме увагу дослідників. Попри те, що листи є документальними свідченнями відповідної епохи, вони також дають зразок тодішнього ділового спілкування, стан мови.

Література:

1. Братаніч 2000: Братаніч О. Фактор адресованості в епістолярному дискурсі // О. Братаніч // Актуальні проблеми менталінгвістики. – Черкаси, 2000. – С. 11 – 18.
2. Вашків 1998: Вашків Л. «Епістолярна літературна критика: становлення, Функції в літературному процесі. – Тернопіль, 1998. – 134 с.
3. Гладкий 1970: Гладкий В. Листи письменників / В. Гладкий // Українське літературознавство. – Львів, 1970. – Т.8. – С. 10 – 15.
4. Коцюбинська 2001: Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість – Київ, 2001. – 299 с.
5. Листування Володимира Гнатюка з Михайлом Грушевським / Упорядник, авор вступу, коментарів та покажчиків доц. Н.В. Руденко // Старожитності Південної України. Вип. 16. – Запоріжжя, 2006. – 92 с. <http://pru.edu.ua!/e-book/book/html/D/iokdsd Lustyvannyasgr/>
6. Літературознавчий словник-довідник. – Київ, 1997. – 748 с.
7. Мазоха 2006: Мазоха Г. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації. – Київ, 2006. – 344 с.
8. Савчин 2004: Савчин Т. Мова і ділове спілкування. – Тернопіль, 2004. – 299 с.

Стаття посвячена аналізу частини переписки В. Гнатюка і М. Грушевського. Незважаючи на різні особисті чи суспільні питання (оцінки произведений художественной литературы, отношения с редакторами и издателями и т.п.) на страницах писем, внимание привлекает отстаивания В. Гнатюка вопросы функционирования родного языка.

Ключевые слова: епістолярій, епістолярний стиль, літературний язык, стилістика, фольклорист.

УДК 398.21. Народ.повідання

А. І. Карбан, Київ

Фольклор Великого голоду: історіографія дослідження

У статті пропонується історіографічний огляд вітчизняних студій, присвячених фольклору голодомору 1932 – 1933 рр. Виокремлено низку невирішених і суперечливих питань зі зазначеної проблематики та запропоновано стратегії їхнього з'ясування.

Ключові слова: голодомор, історіографія, фольклор, усна історія.

A. Karban (postgraduate) Folklore of Holodomor (famine): historiography research

The article deals with the historiographical review of Ukrainian Studies devoted to folklore famine of 1932 – 1933. The main attention of the paper is concentrated on the determination a number of unresolved and controversial issues on these range of problems and proposed strategies for their clarification.

Key words: famine, historiography, folklore, oral history.

Постановка наукової проблеми та її значення. Голодомор-геноцид 1932 – 1933 рр., інспірований більшовицькою владою, став своєрідним піком жорстокості по відношенню до української нації. Жахливий експеримент тоталітаризму призвів до непоправних демографічних утрат, зламу духовності й морально-етичних засад суспільства, деформації усталеного побуту, родинних стосунків, культури й обрядовості. Та попри такі масштабні